

PROSTOR

18 [2010] 1 [39]

ZNANSTVENI ČASOPIS ZA ARHITEKTURU I URBANIZAM
A SCHOLARLY JOURNAL OF ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

POSEBNI OTISAK / SEPARAT | OFFPRINT

ZNANSTVENI PRILOZI | SCIENTIFIC PAPERS

166-177 **VIŠNJA KUKOČ**

RAZVOJ SPLITA III OD 1968. DO 2009. GODINE

DEVELOPMENT OF SPLIT III FROM 1968 TO 2009

PREGLEDNI ZNANSTVENI ČLANAK
UDK 711.6:728.1(497.5 Split)"19/00"

SUBJECT REVIEW
UDC 711.6:728.1(497.5 Split)"19/00"

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU, ARHITEKTONSKI FAKULTET
UNIVERSITY OF ZAGREB, FACULTY OF ARCHITECTURE

ISSN 1330-0652
CODEN PORREV
UDK | UDC 71/72
18 [2010] 1 [39]
1-266
1-6 [2010]

SL. 1. SNIMAK SPLITA III IZ ZRAKA 1980-IH
FIG. 1 AERIAL VIEW OF SPLIT III, 1980S

VIŠNJA KUKOČ

SVEUČILIŠTE U SPLITU
SVEUČILIŠNI STUDIJSKI CENTAR ZA STRUČNE STUDIJE
HR – 21000 SPLIT, LIVANJSKA 5

PREGLEDNI ZNAJSTVENI ČLANAK

UDK 711.6:728.1(497.5 SPLIT)"19/00"

TEHNIČKE ZNAJSTOSTI / ARHITEKTURA I URBANIZAM

2.01.02 – URBANIZAM I PROSTORNO PLANIRANJE

2.01.04 – POVIJEST I TEORIJA ARHITEKTURE

I ZAŠTITA GRADITELJSKOG NASLIJEĐA

ČLANAK PRIMLJEN / PRIHVACEN: 27. 10. 2008. / 1. 6. 2010.

UNIVERSITY OF SPLIT
UNIVERSITY CENTRE FOR PROFESSIONAL STUDIES
HR – 21000 SPLIT, LIVANJSKA 5

SUBJECT REVIEW

UDC 711.6:728.1(497.5 SPLIT)"19/00"

TECHNICAL SCIENCES / ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

2.01.02 – URBAN AND PHYSICAL PLANNING

2.01.04 – HISTORY AND THEORY OF ARCHITECTURE

AND PRESERVATION OF THE BUILT HERITAGE

ARTICLE RECEIVED / ACCEPTED: 27. 10. 2008. / 1. 6. 2010.

RAZVOJ SPLITA III OD 1968. DO 2009. GODINE

DEVELOPMENT OF SPLIT III FROM 1968 TO 2009

BEŽAN, MARJAN
MUŠIČ, VLADIMIR
SPLIT III
STARC, NIVES

BEŽAN, MARJAN
MUŠIČ, VLADIMIR
SPLIT III
STARC, NIVES

Split III je primjer planiranja i izgradnje dijela manjega grada, gdje se postavilo materijalne ostatke duge povijesti, a razmišljalo o budućnosti. Mreža ulica i putova, položena u smjeru antičke centurijacije i carda i decumanusa Dioklecijanove palače, dala je parametre izgradnji za duže razdoblje. Split III je fizički okvir koji je postao mentalna i stvarna slika grada. To je jedinstveni koncept i paradigma značenja dužega od vremena i širega od geografskih granica u kojima je nastao.

Split III exemplifies a city district which was planned and built with respect to the remnants of a long history and to future developments. The grid of streets and roads laid in the direction of the Roman centuriation and the Cardo and Decumanus of Diocletian's Palace provided parameters for long-term future construction. Split III has become a mental and real image of the city. Unique in its concept it assumes the significance extending the time and geographic boundaries within which it was created.

UVOD

INTRODUCTION

Split III bio je radni naslov za planirani III. gradski rajon¹ koji se protezao istočno od postojećega centra Splita, od bolnice Firule do groblja Lovrinac. Osmislili su ga stručnjaci Poduzeća za izgradnju Splita. Split izgrađen od osnutka grada do 1945. godine nazvan je Split I, a dio grada izgrađen od 1945. do 1965. godine Split II. Oba su dijela obuhvatila približno po 14.000 stanova. Gotovo isto toliko stanova planiralo se izgraditi na istočnoj periferiji, u smjeru Omiša. To je trebao biti III. gradski rajon, pa otud kasnije udomačen naziv Split III. Zamisao je bila izgraditi novi grad za 30.000 stanovnika na novih 330 ha gradске površine.

IDEJA O IZGRADNJI SPLITA III

IDEA ABOUT THE CONSTRUCTION OF SPLIT III

Sustavno planiranje stambene izgradnje u Splitu seže još u 1957. godinu. Općinske su vlasti, u društvenom planu, kao petnaestogodišnji program, postavile za cilj da do 1973. godine svako domaćinstvo ima svoj stan. U perspektivnom planu stambeno-komunalne izgradnje 1965.-1970. isti je cilj, do tada neostvaren, uzet kao temelj stambene politike² i kao odgovor na *Rezoluciju Savezne skupštine*³ o daljnjem razvoju sistema stambene privrede od travnja 1965. godine. Uz planirani porast izgradnje stanova – 1965. godine 15 stanova na 1000 stanovnika, 1970. godine na

širem području grada oko 18, a na užem oko 20 stanova na 1000 stanovnika i porast stanovništva od 3% godišnje – težilo se izgradnji 2000 stanova na godinu. Zbog toga je u gradu osnovana specijalizirana radna organizacija Poduzeće za izgradnju Splita (PIS)⁴ koje je zadatak bio gospodariti stambenim zgradama, stanovima, poslovnim prostorima i gradskim zemljištem, uređivati i održavati javne i prometne površine, prikupljati i aktivirati novčana sredstva te obavljati druge poslove vezane za stambenu, poslovnu i komunalnu izgradnju u gradu i čitavoj općini, s ciljem da se objedinjavanjem sredstava, spajanjem poslova i koncentracijom stručnih kadrova osigura realizacija društvenog plana.⁵

Unutar PIS-a stvarala se zamisao o novom dijelu grada, na istočnoj periferiji. Vodeći ljudi toga poduzeća, s Josipom Vojnovićem na čelu, razmišljali su o cjelovitom zahvatu na širem području jer su željeli nov i kvalitetniji urbanizam. Uvidali su da su nova naselja u Splitu jednoobrazna i monotona, s tipiziranim elementima stana, zgrada, pa i detalja naselja,⁶ te s neusklađenim i nerealiziranim pratećim sadržajima. Vjerovali su da će se istovremenim urbanističkim projektiranjem više sadržaja kompletiranih za jedan gradski rajon izbjeći uočeni nedostaci i dobiti nova kvaliteta u urbanizmu Splita. Također su smatrali da se dužom i organiziranijom pripremom⁷ dolazi do ekonomičnije i brže gradnje. Dotadašnju praksu koncentričnih gradilišta na području Splita i pojedinačnih gradilišta u prigradskim naseljima Solina, Kastela i drugdje, od 300, 500 i poslije 800 stanova – htje-

¹ Čitava gradska aglomeracija podijeljena je na devet rajona, i to pet rajona na splitskom poluotoku, dva rajona na kastelanskom području te po jedan rajon u solinskom bazenu i poljičkom primorju. Svaki je rajon podijeljen na mjesne zajednice koje čine najmanje organizacijske gradske jedinice. Svaka mjesna zajednica osim stanovanja ima i odgovarajuće prateće sadržaje te šest do deset tisuća stanovnika. Svaki rajon ima rajonski centar s odgovarajućim sadržajima i broji trideset do četrdeset tisuća stanovnika [*** 1968.b: 6]. Pojam *rajon* postupno se gubi iz urbanizma tijekom devedesetih godina prošloga stoljeća. U Splitu se taj izraz službeno gubi stupanjem na snagu novoga GUP-a u prosincu 2005. godine.

² *** 1968.b: 2

³ Jugoslavije

⁴ PIS je registriran 31. prosinca 1965., a nastao je iz sljedećih organizacija: Općinski fond za stambenu izgradnju, Zavod za pripremu gradilišta, Zavod za izgradnju poslovnih objekata te u sklopu Općinske skupštine Odjel za urbanizam i građevinarstvo i Odjel za stambene poslove.

⁵ *** 1968.a: 1

⁶ *** 1969.a: 2

⁷ „...urbanističko projektiranje, programiranje i projektiranje stanova i komunalnih instalacija, otkup i čišćenje terena, rušenje postojećih objekata, gradnja zamjenskih stanova, gradnja komunalnih objekata i instalacija...” [*** 1969.a: 1]

⁸ Od 1963. do 1974. Skupština općine Split sastojala se od Kulturno-prosvjetnog, Socijalno-zdravstvenog, Privred-

li su mijenjati. Bili su mišljenja da se programiranje novih naselja ne može pripremati izolirano, jedino u krugu urbanista, i zato su pokrenuli suradnju sa svim organizacijama u gradu koje su mogle pružiti podatke i sugestije od koristi budućim projektantima. Kao primjer mogu se spomenuti tadašnje Socijalno-zdravstveno i Kulturno-prosvjetno vijeće,⁸ koja su zajedno s PIS-om u zajedničkoj komisiji uvelike pomogli u planiranju zdravstvenih stanica, škola, dječjih vrtića i igrališta.⁹ Smatrajući javne sadržaje bitnim, PIS predlaže da se za njih osigura novac povećanjem cijene za oko 5% komercijalnoj izgradnji, stambenoj, poslovnoj i turističkoj.¹⁰ Anketne listiće poslali su potencijalnim investitorima Splita III.¹¹ Više od 70% ispitanih podržalo je prijedlog.¹²

Tadašnja građevinska operativa ostvarila je dobre rezultate u godišnjoj izgradnji broja stanova, ali zacrtani cilj stambeno-komunalne izgradnje trazio je još bolju organiziranost. Stoga su se građevinska poduzeća „Lavčević“, „Konstruktor“ i „Melioracija“ udružila u Udruženu građevinsku operativu Splita (UGOS).

Smjernice za izgradnju Splita III, u fazi prijedloga, bile su prezentirane na proširenom sastanku službenih predstavnika Urbanističkog zavoda za Dalmaciju, PIS-a i društveno-političkih organizacija grada,¹³ zatim na stručnoj komisiji Savjeta za urbanizam i na Savjetu za urbanizam Općinske skupštine, te na Radničkom savjetu PIS-a. Opći principi smjernica za izgradnju Splita III prihvaćeni su na svim forumima pa su zajedno s usvojenim primjedbama i sugestijama tiskani kao specijalno izdanje PIS-a u rujnu 1968. godine.

nog i Društveno-političkog vijeća, kojih su se članovi birali na općinskim izborima.

9 *** 1970.a: 2

10 Rješenje te problematike temeljni je preduvjet skladnog razvoja i kompleksne urbanizacije ne samo Splita III nego i čitavoga grada. (***) 1970.b: 4)

11 *** 1970.a: 2

12 Tu ideju se poslije napustilo zbog presude Ustavnoga suda SRH kojom je rečeno da se radi o neautoriziranom porezu.

13 Predsjedništvo Saveza komunista, Privredna komora, Općinska skupština, Socijalistički savez i Građevinsko poduzeće Lavčević. [*** 1968.b: 1]

14 „Svjetsko stanovništvo raste oko 2% godišnje dok stanovništvo gradova raste oko 4% godišnje ili više. ... Prijedlozi da bi se upravilo situacijom se gomilaju beskonačno: gradovi pod zemljom, gradovi koji lebde nad zemljom na čeličnim platformama.“ [GIEDION, 1970: 861]

15 To je doba kada Alison i Peter Smithson pišu teoriju *Uppercase* (1960.); Yona Friedman planira *Paris Spatial* (1960.), *Tunis Spatial* (1960.) i *Bridge City over the Armel Canal* (1963.); Christopher Alexander stvara svoje teorije *Notes on the Synthesis of Form* (1964.); grupa Archigram pravi utopijske projekte *Fulham Study* (1963.), *Plug in City* (1964.-1966.), *Walking City* (1964.) *Instant City* (1968.); Paolo Soleri radi projekte za oko 30 *Arkologija*, a Candilis, Josic i Woods planiraju i grade *Toulouse le Mirail* (natječaj 1962., realizacija 1964.-1977.). [*** 2000.]

16 KOŠIR, 1993: 293

17 BLAKE, 1978: 121

SL. 2. RAJONI SPLITA S RAJONSKIM CENTRIMA, IZVORNO MJERILO 1:25.000

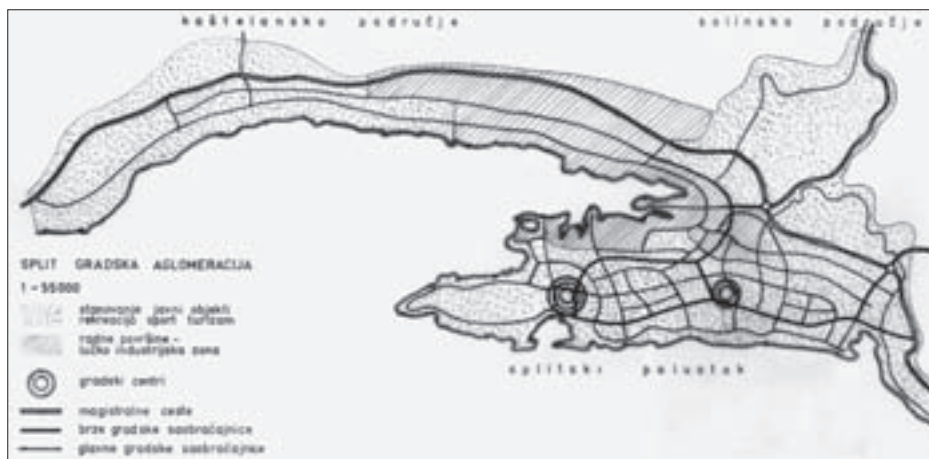
FIG. 2 SPLIT DISTRICTS WITH THEIR CENTRES, SCALE 1:25.000

Ideja o izgradnji Splita III rađa se tijekom šezdesetih godina prošloga stoljeća, kada je bilo već očito da stanovništvo u gradovima raste nevjerojatnom brzinom.¹⁴ Reakcije na tu situaciju bile su različite. Urbanisti, teoretičari urbanizma i arhitekti stvaraju nove teorije o planiranju gradova ili planove za nove gradove – od utopijskih do vrlo realnih.¹⁵ U šezdesetim godinama prošloga stoljeća u bivšoj Jugoslaviji planiraju se i grade nova naselja u Beogradu, Skopju, Sarajevu, Zagrebu i drugdje. Planeri tih gradskih rajona uglavnom slijede ideje urbanizma novoga pokreta, s Le Corbusierom na čelu: „novo vrijeme, ... grad zelenila, ...smrt ulice...“.¹⁶ Urbanizam Splita III bio je drukčiji. Peter Blake u svojoj knjizi „Form Follows Fiasco; Why modern architecture hasn't worked“ (1977.) kaže: „Iako se Novi Zagreb (...) ne može (...) komparirati s preporukama koje su pioniri Modernog pokreta pripisivali Modernim gradovima, ipak to je naselje uzbudljiva (...) verzija Le Corbusierovog Ville Radieuse (...). Čega nema u tim Idealnim gradovima (...) nešto je tako očito da je izbjeglo čak i najkritičnijim promatračima. Nedostaje ulica kao najživlji, najuzbudljiviji, razdražujući, pa ipak najinteresantniji gradski vanjski prostor.“¹⁷

SL. 3. PROSTOR NA KOJEM CE SE IZGRADITI SPLIT III, POGLED PREMA ZAPADU, PRIJE 1968.

FIG. 3 SPACE RESERVED FOR THE CONSTRUCTION OF SPLIT III, WEST VIEW, BEFORE 1968

SL. 4. ŠIRE PODRUČJE SPLITA S PLANIRANIM GRADSKIM CENTRIMA, IZVORNO MJERILO 1:55.000
FIG. 4 WIDER SPLIT AREA WITH CITY CENTRES, SCALE 1:55.000

NATJEČAJ ZA SPLIT III URBAN DESIGN COMPETITION FOR SPLIT III

Natječaj za urbanističko rješenje Splita III raspisan je početkom studenoga 1968. godine. Rok predaje bio je 10. ožujka sljedeće godine. Bio je to 'opći jugoslavenski projektni natječaj' koji je raspisalo Poduzeće za izgradnju Splita u suradnji s Društvom arhitekata Splita.¹⁸ Prema „Odluci koja je zamijenila urbanistički plan Splita” bila je predviđena izgradnja drugoga gradskog centra na području Splita III, a prostor Splita III bio je planiran u istočnom dijelu grada, ograničen naseljima Škrape i Gripe-Lokve na zapadu, grobljem Lovrinac s istoka, produženom Vukovarskom¹⁹ sa sjevera i morem s juga.²⁰

Budući da generalni urbanistički plan tada nije bio završen, raspisivač natječaja nije mogao dobiti detaljne odgovore i rješenja za urbanistički program, posebice za centar mjesnih zajednica, rajona i sekundarnoga gradskog centra – kako u smislu definiranja sadržaja i veličine, tako i u smislu odnosa s već izgrađenim gradom i njegovom tadašnjom jezgrom – glede policentrične koncepcije. Raspisivač je zbog toga upoznao sva zainteresirana poduzeća²¹ i organizacije sa „Smjernicama za izgradnju Splita III” te njihove sugestije i primjedbe ugradio u natječajni urbanistički program. Kao posebno izdanje PIS-a „Urbanistički program Splita III” tiskan je u rujnu 1968. godine. Prostor koji je trebalo rješavati natječajem trebao je sadržavati sljedeće sadržaje: stanovanje i zgrade rajonskog i gradskog centra (148 ha), rekreacija, sport i turizam (115 ha), bolnice i medicinski centar (33 ha), visoke škole (24 ha) i prometnice (21 ha), sada već za 37.600 stanovnika.

Pravo sudjelovanja imale su sve stručne organizacije i pojedinci u bivšoj državi. Posebnim ugovorom osiguralo se sudjelovanje triju

grupa stručnjaka: grupa iz Urbanističkog zavoda Dalmacije iz Splita pod vodstvom Berislava Kalodere i Žarka Turketa, grupa iz Urbanističkog instituta SR Slovenije iz Ljubljane pod vodstvom Vladimira Mušića i grupa Urbanističkog instituta SR Hrvatske iz Zagreba pod vodstvom Fedora Wenzlera i Radovana Miševića.

• **Rezultati natječaja** – Na raspisani natječaj za Split III prispjelo je 18 radova.²² Ocjenjivački sud jednoglasno je najboljim proglasio rad pod sifrom 'Žnjan'. Autori su bili iz Ljubljane: Vladimir Mušić, Marjan Bežan i Nives Starc iz Urbanističkog instituta Slovenije. „Po općoj ocjeni stručnjaka Žnjan je nadmašio sve ostale projekte i dao nešto novo, ne samo za Split-ske prilike, nego uopće za Jugoslavenski urbanizam. Projektanti su prije svega poštivali čovjeka – stanara i pjesaka – omogućivši mu da iz svoga stana gleda more i sunce i da se kreće pravom ulicom, koju su nova naselja gotovo i zaboravila.”²³ Jednostavnost, jasnoća, naglašeni glavni potezi razvoja, nova shvaćanja o preklapanju funkcija i uvođenje ulice bez prometa – elementi su koje je žiri izdvojio kao kvalitetu toga natječajnog rada.

• **Opis urbanističkog rješenja** – Mušić, Bežan i Starc slijedili su programske zahtjeve natječaja u potpunosti, smatrajući ih 'neobično brižljivo pripremljenima'. U natječajnom radu provode princip koji nazivaju princip 'ulice'. Taj princip rješavaju u dva oblika: tzv. stambenom ulicom i većom ulicom koja nosi posebno obilježje, kao što je ona koja povezuje sveučilište u sjevernom dijelu s hotelskim objektima u južnom dijelu. Njihov prijedlog urbanističkog rješenja također obilježava prepletanje funkcija gradskog centra s drugim funkcijama „zbog uvjerenja da funkcije u gradu ne treba odvajati jedne od drugih”.²⁴

Stambena ulica sa sjeverne strane ima nizove visokih blokova, sa stanovima orijentiranim na jug i s pogledom na more, a na južnoj strani niske zgrade za individualno stanovanje koje omogućuju osunčanje ulice. Visoki blo-

¹⁸ Žiri je brojio 11 članova. Predsjednik je bio Jakša Miličić, ujedno i predsjednik Skupštine općine Split, a slijedili su: Franc Debeljak, prometni stručnjak; Frane Gotovac, predstavnik Društva arhitekata Splita; Nenad Gvozdanović, turistički stručnjak; Borko Novaković, predstavnik Urbanističkog saveza Jugoslavije; Vjenceslav Richter, predstavnik Saveza arhitekata Hrvatske; Milos Savic, urbanistički stručnjak; Josip Seissel, predstavnik Urbanističkog saveza Hrvatske; Marko Šlajmer, predstavnik Saveza arhitekata Jugoslavije; Josip Vojnović, predstavnik Poduzeca za izgradnju Splita; Aljoša Žanko, predstavnik Vojne građevinske direkcije; specijalni konzultanti za stambenu i komunalnu izgradnju iz PIS-a, za turizam iz Union-turista i Turističkog saveza Općine Split, za maritimno rješenje iz poduzeca Obala, za hortikulturu iz Parkova i nasada te za ostale sadržaje iz odgovarajućih organizacija [*** 1968.c: 8]. Zbog putovanja u inozemstvo Vjenceslav Richter otkazao je sudjelovanje u radu žirija pa ga je zamijenio Vladimir Jaman, predsjednik Društva arhitekata Splita [TUŠEK, 1996: 185].

SL. 5. ORTOFOTO SNIMAK PODRUČJA SPLITA III, 2006.
FIG. 5 ORTHOPHOTOGRAPH OF SPLIT III, 2006

kovi imaju kolne prilaze. U prizemljima, a posebno na križanjima i trgovima, smješteni su poslovni prostori različitih namjena. Između ulica nalaze se zelene površine namijenjene rekreaciji, na kojima su smještene škole i vrtići, raspoređeni po stambenim zajednicama koje su prosječno imale 8000 stanovnika.

Dvije su veće ulice rajonski i sekundarni gradski centar koji su smješteni uzduž dviju *helio-termičkih osi*, u smjeru sjeveroistok-jugozapad, paralelno s *cardo* Dioklecijanove palače. Rajonski centar, na 'visokoškolskoj ulici', povezuje turistički lokalitet Trstenik sa sveučilišnim kampusom i ima kombinirane javne sadržaje i stanovanje. Sekundarni gradski centar postavljen je na osi Žnjan-Poljička,²⁵ a sadrži trgovine, poslovne prostore, općinu, sud, ambasade, osiguravajuće zavode i banke, dom zdravlja, hotel, kazalište za 800 gledatelja, koncertnu dvoranu s 1000 mjesta, kino, muzej, galeriju, biblioteku, arhiv, omladinski dom i niz drugih sadržaja te stanovanje.

Turistički su sadržaji locirani na četiri mjesta, s različitim karakterom. Trstenik je studentsko-rekreacijski centar, Radoševac turističko

selo, Žnjan ekskluzivan hotelski i društveni centar, a Duilovo je namijenjeno motoriziranim turistima.

Kretanje pješaka odvojeno je od automobilskeg prometa, a veći dio prometa u mirovanju je u suterenskim parkiralištima, pod stambenim zgradama. Struktura automobilskeg prometnice i pješačkih staza te prolaza evocira antičku centurijaciju, kao i *cardo* i *decumanus* Dioklecijanove palače. Taj je oblikovni element naglasio kontinuitet organizacije prostora čitavoga grada. Autori su poštivali činjenicu da su Poljička cesta,²⁶ Vukovarska,²⁷ Ulica Matice hrvatske²⁸ i Dubrovačka²⁹ većim dijelom slijedile centurijaciju položenu u okolini Salone još u 1. stoljeću.

Prvonagrađeni rad ujedno je prihvaćen i kao rad koji će biti osnova za izgradnju Splitske III. Organizirano je bilo više sastanaka u Splitu na kojima su nagrađeni autori izložili svoje ideje kolegama i stručnjacima iz različitih područja te saslušali njihove primjedbe i sugestije. Poslije su ih, kao korekcije natječajnoga rada, ugradili u Osnovno urbanističko rješenje.

IZGRADNJA SPLITA III

CONSTRUCTION OF SPLIT III

Nakon završenoga natječaja Poduzeće za izgradnju Splitske nastavlilo je rad na pripremi izgradnje Splitske III, uz veliku podršku svih političkih struktura u gradu, a posebice gradonačelnika Jakše Milčića.³⁰ U travnju 1969. godine PIS tiska publikaciju „Akcijski program realizacije izgradnje Splitske III, II. faza pripreme izgradnje”. Njome se obuhvatilo sve radnje potrebne za sljedeću fazu realizacije Splitske III: izrada idejnoga investicijskog programa, anketiranje budućih investitora, osnivanje konzorcija, programi tehnološkog unapređenja građevinske i obrtničke operative, izrada urbanističkih i idejnih arhitekton-

19 Bivša Balkanska ulica

20 *** 1968.b: 10

21 Poduzeća u bivšoj Jugoslaviji bila su u društvenom vlasništvu i organizirana kroz radničko samoupravljanje.

22 Natječajni radovi koji su stigli iz svih krajeva zemlje, a jedan čak iz Glasgova, bili su prikazani građanima na izložbi priređenoj u Domu Jugoslavenske narodne armije. Izložci su pobudili veliko zanimanje među Splitskima, tako da je u prosjeku svakoga dana posjetilo izložbu gotovo tisuću ljudi. [*** 1969.b: 1]

23 *** 1969.b: 1

24 *** 1969.b: 3

25 Bivša Ul. Rade Končara

26 Bivša Ul. Rade Končara

27 Bivša Balkanska ul.

28 Bivša Ul. Veselina Masleše

29 Bivša Ul. AVNOJ-a

30 Mušić, usmeni podatak, 2006.

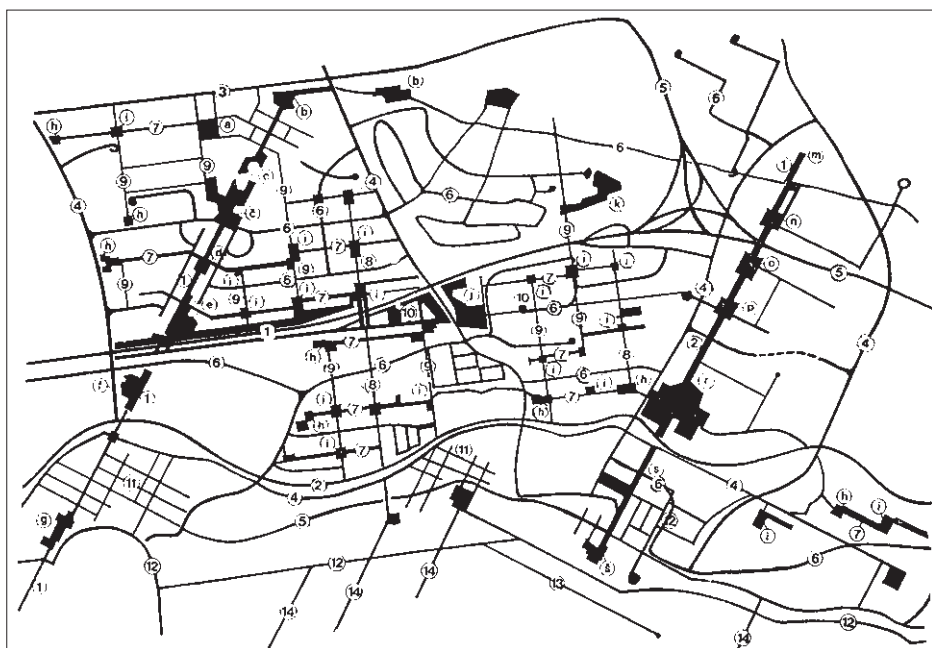
SL. 6. V. MUSIĆ, M. BEŽAN, N. STARC: MAKETA PRVONAGRAĐENOGA NATJEČAJNOG RADA, 1969.
FIG. 6 V. MUSIĆ, M. BEŽAN, N. STARC: MODEL OF THE COMPETITION WINNING DESIGN 1969

skih projekata, revizije i ostalo. Po zacrtanom planu Udruženoj građevinskoj operativi Splita priključile su se urbanističke službe, zavodi, banke, Skupština općine, gradska komunalna poduzeća i druge tvrtke pa su zajedno osnovali Konzorcij.

Za izradu urbanističkih i arhitektonskih projekata osnovana je Projektna grupa Split III. Dio autorskog tima prvonagrađenog rada, Nives Starc i Marjan Bežan, preselio se u Split³¹ i vodio razradu urbanističkog rješenja jer je organizator zahtijevao izravnu suradnju i sudjelovanje autora *in situ*.³² Marjan Bežan preuzeo je vođenje pripreme dokumentacije koja se radila u suradnji sa suradnicima iz Urbanističkog zavoda Dalmacije (UZD). Gru-

SL. 7. V. MUSIĆ, M. BEŽAN, N. STARC: STRUKTURA PUTOVA ZA AUTOMOBILSKI PROMET I KRETANJE PJEŠAKA PRVONAGRAĐENOGA NATJEČAJNOG RADA, 1969.

FIG. 7 V. MUSIĆ, M. BEŽAN, N. STARC: NETWORK OF ROADS FOR AUTOMOBILE AND PEDESTRIAN TRAFFIC, COMPETITION WINNING DESIGN 1969

pa se smjestila u posebnim prostorijama UZD-a, a tvorili su je, uz autore Bežana i Starca, četiri suradnika Urbanističkog instituta iz Ljubljane i četiri suradnika iz UZD-a iz Splita.³³

Savjet za urbanizam Skupštine općine Split prihvatio je polovicom prosinca 1969. godine Osnovno urbanističko rješenje Splita III ljubljanskih arhitekata. Rješenje je prihvaceno i kao urbanistički projekt za prve faze izgradnje, dok su one poslije pretrpjele neznatne promjene i dopune.³⁴ Projektnoj grupi pridružili su se arhitekti iz pojedinih ureda građevinske operative, UZD-a, Urbanističkog instituta SRS, kao i stručnjaci za izradu komunalne opreme, instalacija, niskogradnje, projektiranje okoliša i sl. Grupa se tada preselila na samo gradilište.

Od početnih 9700 stanova za 37.600 stanovnika u pet mjesnih zajednica na 341 ha površine, u natječajnom programu, u konačnim se planovima zacrtalo izgraditi sedam mjesnih zajednica s oko 13.000 stanova za oko 50.000 stanovnika. Umjesto do 1975. završetak radova predviđao se do kraja 1977. godine.³⁵

• **Razdoblje od 1970. do 1973.** – Početak izgradnje Splita III umjesto 1. srpnja 1970. stvarno se dogodio 26. listopada iste godine. „Akcioni program realizacije izgradnje Splita III, II. faza pripreme izgradnje” bilo je predviđeno raspisivanje općega državnog natječaja za pojedine zgrade i urbanističke sklopove. Usporedno bi se ta rješenja naručila i od nekoliko grupa poznatih arhitekata, što se odvijalo na sljedeći način: za izradu pojedinačnih Provedbenih urbanističkih planova (PUP) po zonama Splita III (Blatine, Mer-tojak, Krizine, Trstenik, Smrdecac, Visoka) stručnjaci u PIS-u, okupljeni oko Josipa Vojnovića, radili su urbanističko-arhitektonske programe koji su se u daljnjoj razradi nadopunjavali primjedbama i sugestijama. Služili su i za interne natječaje zgrada i pojedinačnih urbanističkih sklopova, ulica. Tražeci dobro rješenje za realizaciju postigla se ‘različitost u jednakosti’, u mjeri koju je omogućavala

31 Nives Starc i Marjan Bežan neprekidno su boravili u Splitu od 1969. do 1975. godine, a do 1982. dolazili su povremeno.

32 Bežan, usmeni podatak, 2006.

33 O timskom radu i Projektnoj grupi Split III, koja djeluje na terenu, V. Musić u svibnju 2006.: „Mislim da to izvire iz načina rada u Urbanističkom institutu SRS i iz mudrosti i vještine Joze Vojnovića i drugih pionira Splita III u Splitu.”

34 *** 1970.a: 1

35 Tim je rješenjem bila predviđena izgradnja triju tip-skih garaža, svaka za 379 automobila, smještenih na pet etaža. Tiskan je bio anketni list kojim se u PIS-u htjelo utvrditi prioritet dobivanja garažnog boksa u odnosu na udaljenost stanovanja. Umjesto garaža u Ulici Brune Bušića 1994. godine izgrađena je poslovna zgrada bez građevinske dozvole, naknadno legalizirana; na sjeveroza-

jednaka tehnologija građenja.³⁶ Odluke su se donosile na redovitim koordinacijskim sastancima. Vodeću su ulogu imali prisutni autori i s njima zajedno arhitekti-urbanisti. Prisutni su bili i građevinski inženjeri za izradu cestovne i komunalne opreme, kao i pojedinačne grupe arhitekata pod vodstvom autora arhitekture stambenih i drugih građevina: Frane Gotovca, Ive Radića, Dinka Kovačića, Mihajla Zorića, Marjana Cerara i Dinka Lendica.

U prvoj etapi izgradnje Splita III počele su se graditi zgrade sjeverno i južno od Poljičke ceste.³⁷ Ta prva faza obuhvaćala je dvije tisuće stanova. Do lipnja 1973. godine bilo je useljeno 1070 stanova.

• **Razdoblje od 1974. do 1983.** – Projektima za stambenu zonu na Mertojaku prethodi svojevrstan interni natječaj Projektne grupe Split III 1974. godine. Projektanti iz nekoliko ureda Udružene splitske građevinske operativne dali su prijedloge za pojedine stambene sklopove, od kojih je izvršen izbor. Idejno rješenje i provedbeni urbanistički plan dovršeni su do 1976. godine, a izgradnja naselja počinje tek 1979. godine. Bilo je planirano izgraditi 1930 stanova, 32.500 m² parkirališnog prostora i 16.430 m² poslovnog prostora, tri dječja vrtića, dvoje jaslica, osnovnu školu, društvene prostorije, zdravstvenu stanicu te zelene i rekreacijske površine.

Od početka izgradnje 1970. do 1979. godine izgrađene su: Ulica Dinka Šimunovića, Ulica Borisa Papandopula,³⁸ Ulica Kroz Smrdečac,³⁹ Ulica Rikarda Katalinića Jeretova i Vrančićeva ulica,⁴⁰ dvije osnovne škole, dva dječja vrtića te Ulica Ruđera Boškovića, koja je bila predviđena za rajonski centar Splita III s nizom poslovnih prostora i robnom kućom „Prima 3”. U sveučilišnoj zoni sagrađeni su Građevinski fakultet i Fakultet elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje. Naselje obiteljskih kuća na Krizinama također je izvedeno. Za turističke sadržaje napravljen je projekt za I. etapu turističkog naselja na Trsteniku, koji nikad nije realiziran.

padnom dijelu krizanja Velebitske i Poljičke ceste 2003. izgrađena je stambeno-poslovna zgrada, a jugozapadni dio krizanja Velebitske i Poljičke još je neizgrađen.

³⁶ Bežan, usmeni podatak, 2006.

³⁷ Bivša Ul. Rade Končara

³⁸ Bivša Ul. Henrika Znidarska

³⁹ Bivša Ul. Mirka Kovacević Lale

⁴⁰ Bivša Ul. Pavla Papa Šilje

⁴¹ Mediteranske igre u Splitu odvijaju se u rujnu 1979. Za tu je manifestaciju, pored niza manjih zahvata, izgrađeno: nogometni stadion i sklop plivačkih bazena na Poljudu te sportski sklop na Gričama.

⁴² „O programiranju i projektiranju tzv. Mertojaka II mi kao autori Splita III nismo bili obaviješteni. Naselje se jednostavno pojavilo u vizualnom prostoru Splita III.” [Bežan, usmeni podatak, 2006.]

Buduci da je na Mediteranske igre⁴¹ utrošen dio sredstava (priprema zemljišta i gradilišta), izgradnja Splita III nakon 1979. odvijala se sporije.

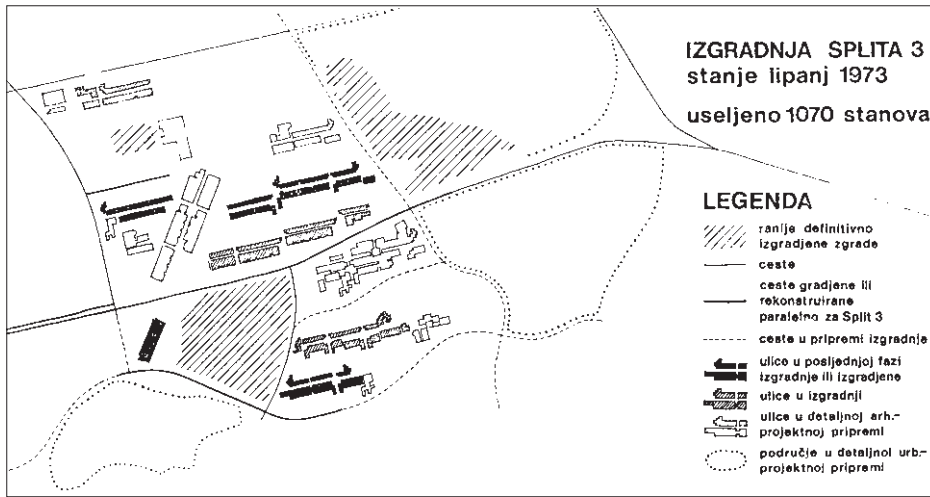
Naselje Mertojak završeno je 1982. godine. Izgrađeno je: 2002 stana, osnovna škola, dva dječja vrtića i javne garaže. Realiziran je i središnji park. Stanova je i dalje nedostajalo pa se preinakom prometnog rješenja – spoja Poljičke ceste i gradske zaobilaznice, gdje je planom bila predviđena prometna petlja – naselje Mertojak naknadno proširilo tzv. Mertojakom II.⁴² Osim što se dijelom odustalo od osnovnog motiva Splita III, središnje pješačke ulice položene između visokih i niskih objekata, dodalo se još jednu stambenu ulicu –

SL. 8. V. MUŠIĆ, M. BEŽAN, N. STARC: MAKETA OSNOVNOGA URBANISTIČKOG RJEŠENJA SPLITA III, POGLED S ISTOKA
FIG. 8 V. MUŠIĆ, M. BEŽAN, N. STARC: MODEL OF THE BASIC URBAN DESIGN PROJECT FOR SPLIT III, EAST VIEW

SL. 9. OSNOVNO URBANISTIČKO RJEŠENJE TISKANO KAO PLAKAT – JAVNE ZGRADE I JAVNI SADRŽAJI, IZVORNO MJERILO 1:1000

FIG. 9 BASIC URBAN DESIGN PROJECT PRINTED AS A POSTER – PUBLIC BUILDINGS AND FACILITIES, SCALE 1:1000

SL. 10. SHEMATSKI PRIKAZ SPLITA III U IZGRADNJI SREDINOM 1973.

FIG. 10 SCHEMATIC OF SPLIT III DURING CONSTRUCTION IN MID-1973

Ostravsku, koja nije bila predviđena prvobitnim urbanističkim rješenjem. Ona se počinje graditi 1984. godine.⁴³

Nastavak izgradnje Splita III istočno od Mertojaka nije se nikad dogodio. U proljeće 1978. završen je PUP za obalni pojas Žnjan-Duilovo-Orišac, ali bez maritimnog rješenja, pa taj plan nije usvojen. Savjet za urbanizam donosi odluku o izradi novoga PUP-a za čitavo područje Žnjan-Dragovode. Početkom 1980. završava se rad na programu, kao prvoj fazi PUP-a. Nakon usvajanja programa 1981. radi se projektna dokumentacija prema kojoj se nije gradilo.⁴⁴

• **Razdoblje od 1984. do 1990.** – Godine 1984. ponovno se radi PUP za čitavo područje Žnjan-Dragovode,⁴⁵ gdje je po prvobitnom projektu iz 1968. godine istočno od Mertojaka bila locirana druga *heliotermička os* budućega sekundarnoga gradskog centra čitavog Splita. Tome je prethodila izrada programa koji je promijenio prijašnje parametre, osobito glede dimenzioniranja javnih gradskih sadržaja. Krajem iste godine Odbor za pripremu građevinskog zemljišta Zavoda za izgradnju Splita raspisuje natječaj samo za pozvane arhitekta. Pozvana je bila i grupa iz Ljubljane.⁴⁶ Programom natječaja bilo je predviđeno na 115 ha – omeđenih Lovrinačkom cestom na istoku, Žnjanskom cestom na zapadu, obalom na jugu i sjevernom granicom povučenom oko 80 m iznad Poljičke ceste – izgraditi 2550 stanova, a od javnih sadržaja tri dječja vrtića, osnovnu školu, srednjoškolski centar, društveno-kulturni centar (kino, kazalište, kulturni centar, klubovi, galerije i sl.), dom zdravlja, dom za starije osobe, policijsku zgradu i poštu. Uključeni su bili i turistički kapaciteti i marina s pripadajućim hotelom, te sportsko-rekreacijski sklop.⁴⁷ Žiri nakon dva kruga natječaja odabire autore iz Zagreba.⁴⁸ Oni su u svome radu predložili zatvoren stambeni blok kao obrazac, nešto posve drugo

nego što je ulica Splita III otprilike 15 godina. Na temelju odabranoga natjecajnog rješenja i nekoliko odvojenih studija, te uza stalnu suradnju s nagrađenim autorima, 1986. godine izrađen je PUP Žnjan koji je obradio samo središnju zonu. Od čitavoga programa izgradila su se samo tri stambena bloka. Stvaranjem Republike Hrvatske početkom devedesetih godina prošlog stoljeća i promjenom društvenog uređenja prekinuta je usmjerena društvena izgradnja, a time i gotovo svaki obimniji kolektivni građevinski zahtav.

• **Razdoblje od 1991. do 2005.** – Već 1991. godine na krizanju Poljičke ceste i Ulice Bruna Bušića, u blizini Ulice Ruđera Boškovića, slobodni je prostor trokutastog oblika – namijenjen u Provedbenom planu iz 1976. godine natkrivenoj tržnici – prenamijenjen za gradnju crkve Gospe Fatimske i župskog pastoralnog centra istoimene župe. Na sjevernom dijelu toga trokutastog prostora bio je predviđen dječji vrtić i jaslice, uz osnovnu školu, koja je izgrađena nakon izgradnje Ulice Ruđera Boškovića. Župa Gospe Fatimske, u suradnji s Društvom arhitekata Splita, raspisala je javni natječaj za idejno rješenje pastoralnog centra u lipnju 1991.⁴⁹ Prva nagrada dodijeljena je autorskom timu Plejčić – Rošin. Do realizacije nikada nije došlo. Na tome prostoru 2009. godine nalazi se parkiralište, kao privremeno rješenje, a novim GUP-om izglasanim u prosincu 2005. predviđena je izgradnja objekata vjerskog sadržaja.

Od 1993. godine pa dalje Nadbiskupsko građevinsko vijeće priprema izgradnju nekoliko katoličkih centara na području Splita III. Raspisana su četiri arhitektonska natječaja za pastoralne centre na Žnjanu, Mertojaku, Visokoj i Krizinama. Nagrađeni su autori poslije dobili narudžbu za izradu projektna dokumentacije, na osnovi koje su zgrade i izgrađene.

⁴³ „Pojava spomenutog projekta spada u fenomen razumijevanja t.z. arhitektonskog pristupa k rješavanju izgradnje grada. ...U tom primjeru bilo je odlučujuće da se može graditi visoko, ...jedina poruka što su je projektanti Mertojaka II shvatili i primili od Splita III. A na žalost to je i najslabija strana Splita III, iako ne namjerom i voljom njegovih autora. Usporedite natjecajno rješenje s osnovnim urbanističkim rješenjem.” [Bezan, usmeni podatak, 2006.]

⁴⁴ Slovenci se 1982. povlače iz Projektna grupe Split III.

⁴⁵ Projektna grupa Split III prestaje s radom u prosincu 1984.

⁴⁶ Vladimir Musić, Marjan Bezan i Nives Starc

⁴⁷ U ocjenjivački sud imenovani su: Lada Vrdoljak, Eduard Katačić, Ivo Madunic, Josip Vojnović i Zarko Turkeć iz Splita, Aleksandar Bakal i Tomislav Odak iz Zagreba, Feda Kosir iz Ljubljane i Živojin Kara-Pešić iz Beograda, a predsjedavao je Božidar Papić, predsjednik Skupštine općine Split.

⁴⁸ Marjan Hrzic, Davor Mance i Neven Segvic

⁴⁹ Pozvani autori bili su Boris Magas, Marjan Hrzic i Dinko Kovacic, koji je poslije odustao. Žirijem – u sastavu Draško Bizaca iz Zavoda za izgradnju Splita, Berislav Kalođer, Ante Rožić i Slaven Rožić iz Društva arhitekata Splita – predsjedavao je Zvonimir Puljić, predsjednik Izvršnog vijeća Skupštine općine Split.

Područje Splita III ponovno privlači pozornost 1998. godine, za posjeta pape Ivana Pavla II. Splitu, koji je u uvali Žnjan održao Svetu misu. Za ovaj je događaj nasipanjem⁵⁰ izgrađen novi plato uz morsku obalu. Usporedno, 1997. godine radio se i Program prostornog uređenja priobalnog područja između Zente i Duilova, koji je izradila gradska služba za urbanizam. Program je trebao biti uvod u izradu Detaljnoga urbanističkog plana. Od javnih prostora u uvali Trstenik bio je planiran gradski park oko potoka Trstenik. Ovaj plan nije usvojen. Umjesto njega krenulo se u izradu pet detaljnih planova koji su davali parcijalna rješenja. Zbog različitih interesa pojedinih vlasnika terena došlo je do pojave tzv. katastarskog urbanizma, gdje je svaka katastarska čestica postala građevinska parcela. Poslije su mnogi glasno negodovali zbog učinjenog.⁵¹ Možda smo se tada u Splitu približili onome što je već primijećeno drugdje u Europi – da se urbano planiranje promijenilo, od tehničke discipline postalo je političko pitanje.⁵²

• **Razdoblje od 2006. do 2009.** – U siječnju 2006. novi Generalni urbanistički plan Splita stupio je na snagu. Novih poteza za područje Splita III u GUP-u nema. Stambena izgradnja nastavlja se i dalje, uz izgradnju nekoliko škola na ranije predviđenim lokacijama i uređenje već planiranih zelenih površina. Ipak, novi GUP u malom segmentu odražava prvobitnu ideju Splita III kroz poštivanje nekog zacrtane Ulice Rudera Boškovića. Planirana 1968. godine i većim dijelom izgrađena u sedamdesetim godinama prošloga stoljeća, novim GUP-om ta se ulica ipak spušta do mora. Pobjednički rad natječaja za uvalu Trstenik, raspisan u listopadu 2008., poštuje zacrtano. Sveučilišna knjižnica koja je izgrađena 2008. i pješački most koji je još u izgradnji, a povezuje Ulicu Rudera Boškovića i Sveučilišni kampus, grade se prema natječajnom projektu tima Mušić, Bežan i Starc.

⁵⁰ Mušić, Bežan i Starc predložili su u svome natječajnom radu nasipavanje obale još 1968., ali drukčije nego što se to dogodilo 30 godina poslije.

⁵¹ Dražen Pejković, predsjednik Društva arhitekata Splita: „Umjesto da bude sastavni dio jednog od najljepših pročelja na Mediteranu Žnjan je postao spomenik nepromišljenosti i splitska sramota. ...Držimo da svim inicijativama, koje iznose splitski političari, nedostaje argumentacije u vidu konkretnog načina korištenja tog prostora.” [CAKTAS, 2006: 16]

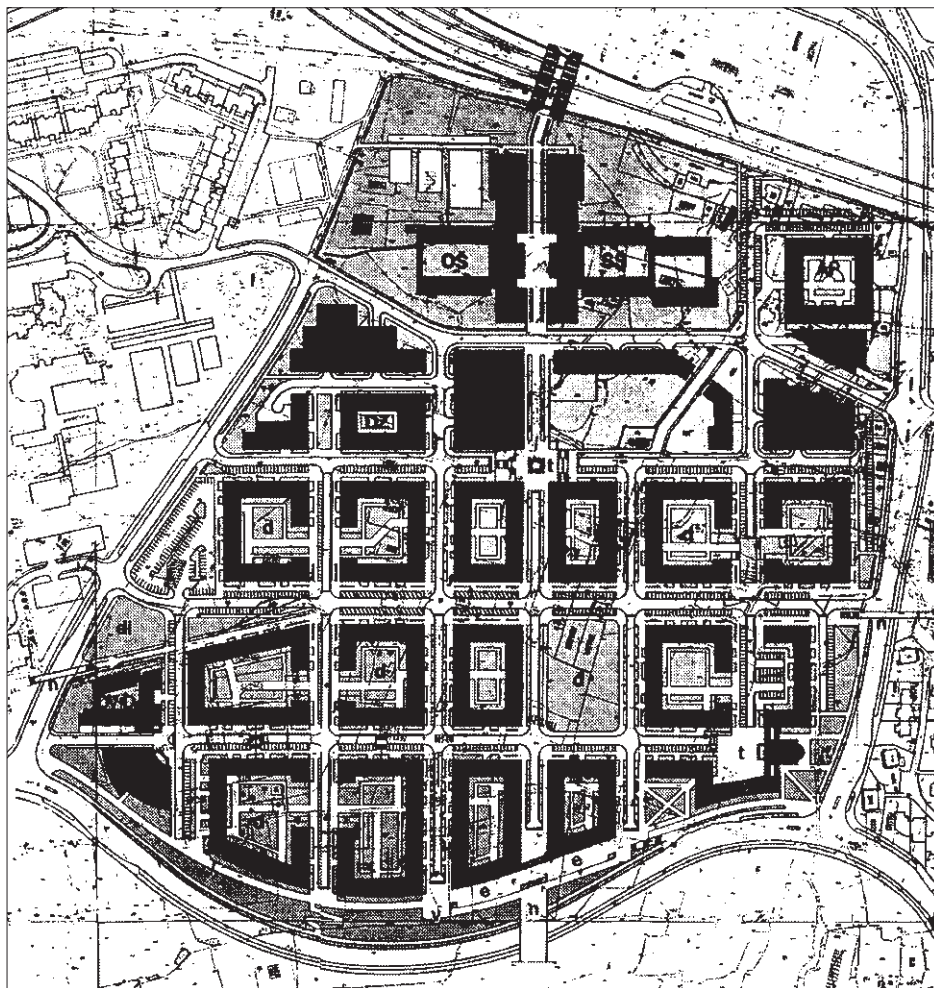
⁵² ANDERSEN; KEMPEN, 2003: 79

⁵³ „Mi grad ne gledamo kao jedno formalno iskustvo i interes, nego kao splet života i rada ljudi koji tu jesu i koji će tu biti.” V. Mušić u Društvu arhitekata Splita [*** 1969. b: 2]

⁵⁴ Natječaj za trsteničku uvalu iz siječnja 2009., natječaj za Duilovo iz veljače 2009.

⁵⁵ Giancarlo de Carlo, Jane Jacobs, Uwe Jan Woltemade, Paolo Borghero, Romano Burelli, Frederick Gutheimanas, Donald Appleyard, Frano Violich i mnogi drugi potpisani u Knjizi dojmova Splita III

⁵⁶ Proizvodnja Slavica film, režiser i scenarist Ivan Martinac, kamera Ante Verzotti, glazba Alfi Kabiljo

ZAKLJUČAK

CONCLUSION

Split III je primjer planiranja i izgradnje dijela manjega grada u kojem se postivalo materijalne ostatke duge povijesti, a razmisljalo o budućnosti. Mreža ulica i putova, položena u smjeru antičke centurijacije i carda i decumana Dioklecijanove palače, dala je parametre i fizički okvir izgradnji za duže razdoblje. Termin Split III koriste stanovnici, mediji i stručnjaci na skupovima. Upotrebljavaju ga i mlade generacije umjesto autohtonih naziva, a naročito za predio Smrdećac na kojem je izgrađena Ulica Rudera Boškovića i prva stambena ulica.⁵³ Citat *helio-termickih osi* prisutan je u nagrađenim radovima nedavnih natječaja.⁵⁴ Split III obilazili su i analizirali stručnjaci odasvud.⁵⁵ Knjige, clanci, osvrti i kritike tiskani su kod nas i u inozemstvu, u stručnoj i popularnoj periodici i dnevnicima. Napravljen je i film „Split III”.⁵⁶

Osim urbanističkog rješenja pothvat Split III znači drukčiji koncept gospodarenja prostora

SL. 11. PROVEDBENI URBANISTIČKI PLAN ŽNJAN, 1986.

FIG. 11 DETAILED URBAN DESIGN PLAN, ŽNJAN, 1986

rom. Programiranjem, planiranjem i realizacijom, već se 1968., uvodi nešto čemu se danas približavaju u Europi. Riječ je o urbanom upravljanju,⁵⁷ koje se ne zasniva samo na formalnim institucijama vlasti nego i na osnaživanju stanovnika gradova, njihovu uključivanju u projekt već u fazi programiranja zajedno s poduzetnicima i lokalnim organizacijama, integriranju stručnjaka iz pojedinih područja u jedinstvenu projektnu organizaciju te korištenju pogodbe kao regulatora politike.⁵⁸ Preispituje se reaktivna politika i stupanj do kojeg planiranje jednostavno odgovara na poticaje privatnog sektora i stimulira proaktivno sudjelovanje svih korisnika u prostoru.⁵⁹ U programiranje Splita III uključila su se sva zainteresirana poduzeća i organizacije u Splitu, a ugovorom su se udružili Udružena građevinska operativa Splita, urbanističke službe, zavodi, banke, Skupština općine, gradska komunalna poduzeća i druge tvrtke u Konzorcij. Projektu su grupu Splita III pored urbanista i arhitekata tvorili stručnjaci za komunalnu opremu, instalacije, niskogradnju, uređenje okoliša i drugih specijalnosti.

Ipak, ovako dobro zamišljenom pothvatu nedostajalo je tržišno gospodarstvo kao regulator. Zbog toga je u realizaciji postao trom i preskup. Neminovnost je bila da su nove ideje u urbanizmu tijekom godina mijenjale prvobitno urbanističko rješenje Splita III. Stanovi su se gradili, ali ne i javni sadržaji. Prostor za škole, vrtice, jaslice, tržnice, ambulante, knjižnice ili garaže bili su sačuvani. U devedesetim godinama prošloga stoljeća prenamijenjeni su, ali ne više u javne svrhe. Razlozi su bili drukčije ideje u urbanizmu, kao i drukčiji vlasnički odnosi nad zemljištem u gradu. Brzina promjena u svijetu – ekonomskih, energetske, pa tako i proizvodnih – nadmašuje brzinu urbanističkog planiranja, kao i realizaciju planova. Postići u nekoliko sati nešto za što je nekad trebalo godine, odjednom smisliti formu koja jasno odgovara svome kontekstu postaje nedostižno. Rješenje treba potražiti u vlastitim konstantama koje tvore prostore i formiraju mjesta. U jednome dijelu pothvat Split III može nam poslužiti kao inspiracija za buduće razmišljanje o planiranju grada.

LITERATURA

BIBLIOGRAPHY

- ANDERSEN, H. T.; KEMPEN, R. (2003.), *New trends in urban policies in Europe: evidence from the Netherlands and Denmark*, „Cities”, 20 (2): 77-86, Velika Britanija
- BLAKE, P. (1978.), *Fantazija 'Idealnog grada'*, „Arhitektura”, 31 (164/165): 120-121, Zagreb
- CAKTAS, I. (2006.), *Ispričavam se u ime svih splitskih arhitekata zbog zločina na Žnjanu*, „Slobodna Dalmacija”, 22.4.: 16, Split
- GIEDION, S. (1970.), *Space, Time and Architecture*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts
- KOŠIR, F. (1993.), *Zamisel mesta*, Slovenska Matiča, Ljubljana
- NEWMAN, P.; THORNLEY, A. (1996.), *Urban Planning in Europe*, Routledge, New York
- TUŠEK, D. (1996.), *Arhitektonski natjecaji*, Građevinski fakultet Sveučilišta u Splitu, Društvo arhitekata Splita, Split
- *** (1968.a), *Stambena reforma u splitskoj komuniji*, „Suradnja”, 1 (1): 1-3, Split
- *** (1968.b), *Smjernice za izgradnju Splita III*, Poduzeća za izgradnju Splita, 1-14, 27-30, Split
- *** (1968.c), *Urbanistički program Splita III – Bilans površina i kapaciteta – Uvjeti natjecaja*, Poduzeće za izgradnju Splita, 8, Split
- *** (1969.a), *Što, gdje i zasto u 'Splitu III'*, „Suradnja”, 2 (7): 1-4, Split
- *** (1969.b), *'Split III': prva nagrada ljubljanskim arhitektima*, „Suradnja”, 2 (8): 1-4, Split
- *** (1970.a), *Split III: ne samo novosti u urbanizmu*, „Suradnja”, 3 (11): 2, Split
- *** (1970.b), *Split III*, „Suradnja”, 3 (15): 4, Split
- *** (1973.a), *Urbanizam Splita 3 – od osnova k realizaciji*, „Čovjek i prostor”, 20 (5 /242): 4-10, Zagreb
- *** (1973.b), *Urbanistična ureditev Splita 3 – Od natjecaja do izvedbenih nacrtov*, „Sinteza”, 18-19: 31-46, Ljubljana
- *** (2000.), *Dictionary of 20th Century Architecture*, Thames & Hudson, London

IZVORI

SOURCES

USMENI PODACI

ORAL STATEMENTS

- Marjan Bežan (2006.)
- Vladimir Mušić (2006.)
- Josip Vojnović (2006.)

IZVORI ILUSTRACIJA

ILLUSTRATION SOURCES

- TUŠEK, 1996: 210
- *** 1968.b: 28
- *** 1968.b: 30
- *** 1968.b: 27
- Ortofoto Splita, Upravni odjel za urbanizam, graditeljstvo i zaštitu okoliša, Split, 2006.
- V. Mušić, privatna arhiva
- *** 1973.a: 5
- *** 1973.b: 37
- V. Kukoč, privatna arhiva
- *** 1973.a: 6
- TUŠEK, 1996: 363

⁵⁷ *Urban governance* [NEWMAN; THORNLEY, 1996.; ANDERSEN; KEMPEN, 2003.]

⁵⁸ ANDERSEN; KEMPEN, 2003: 80

⁵⁹ NEWMAN; THORNLEY, 1996: 73

SAŽETAK

SUMMARY

DEVELOPMENT OF SPLIT III FROM 1968 TO 2009

In the 1960s Split saw a growing need for new apartments due to the annual influx of newcomers to the city amounting to 3%. However, the infrastructural capacity in the populated parts of the city was exhausted and public facilities insufficient for an increasing number of citizens. In the 1965 construction plan, municipal authorities determined the goal of providing each family in Split with their own apartment by the year of 1973. With a purpose of reaching that goal, the authorities established a work organization named Company for the Construction of Split (*Poduzeće za izgradnju Splita*, PIS). Experts of PIS, headed by Josip Vojnović, suggested a thorough intervention in the city. They believed that an urban planning project comprising several different facilities in one city quarter could overcome drawbacks of the prior smaller building sites with 300, 500 or 800 apartments. The campaign which was planned to include a presentation of the idea to the wider public, urban design competitions and construction of the city district temporarily entitled Split III was aimed at obtaining successful urban design plans as well as better apartments. The PIS opted for longer and more organized preparation in order to achieve an economic and quick construction process. They prepared outlines of required facilities and a building strategy, and developed in detail the financial structure of residential and other buildings. Through constant use the temporary name Split III became generally accepted and habitual.

The idea about the construction of the new district was publicly presented in September 1968. The plan was to complete Split III only seven years after the presentation of the concept. In the beginning of November 1968, the PIS and the Association of Architects Split held a general Yugoslav urban design competition for Split III, which was to occupy the area spreading from Firule Hospital to Lovrinac Cemetery and from the present Vukovar Street to the sea shore. The unanimous winner was the de-

sign called Žnjan, created by the Ljubljana based architects and urban planners Vladimir Braco Mušić, Marjan Bežan and Nives Starc which was also accepted for realization. The architects introduced a pedestrian street as the dominant element of the design even though *strips and squares*, still in accordance with Le Corbusier's ideas, governed urban designs in Croatia and abroad at that time.

The entire set of activities was done by the Company for the Construction of Split (PIS). A separate project group Split III was formed for the purposes of creating urban and architectural design. The group comprised two authors from the winning design team, namely, Nives Starc and Marjan Bežan who moved to Split, four associates from the Urban Planning Institute of the Socialist Republic of Slovenia and four associates from the Town Planning Institute of Dalmatia. Subsequently, several other professionals from various fields joined the group. The Basic Urban Design Project for Split III was accepted as a development plan in December 1969. It was also accepted as an urban design plan during the first stage of construction, and later on modified with minor changes and supplements. The group grew in number as architects from construction companies, Slovene Urban Planning Institute, Town Planning Institute of Dalmatia, as well as experts for landscape, infrastructure equipment and construction joined it, all working together on the construction site.

Construction work on Split III began in October 1970. Together with their head, Josip Vojnović, PIS experts made programmes related to urban planning and architectural and engineering design projects for individual detailed urban design plans of each zone in Split III (Blatine, Mertojak, Krizine, Trstenik, Smrdečac, Visoka). Such works were supplemented with comments by the project group members and they served for in-house competitions for concept designs for buildings and individual architectural and urban complexes – streets. Due to the long period

that passed from the 1969 competition, there was a need for the creation of a new programme for a detailed urban plan of the Žnjan-Dragovode area. New urban design plans for the Mertojak estate were obtained through invited competition. Certain changes were made in the basic form of the pedestrian street by the principle of "high and dense" building. What followed was the construction of Mertojak II, which had not been envisaged by the initial urban plan. Further distancing from the winning design for Split III occurred in the Žnjan area. After several alterations of the programmes and plans, creators of the winning design at the 1984 competition, the Zagreb based architects Marjan Hrzić, Davor Mance and Neven Segvić proposed the residential block as a model of urban construction.

The shift from socialism to capitalism in Croatia in the early 1990s led to the end of socially oriented construction and, consequently, of big collective construction projects. A large number of sites in Split III planned for public facilities received in the 1990s numerous residential and several religious buildings. The buildings of the Faculty of Economics (built in 2001), University Library and the pedestrian bridge, which is currently under construction and which connects the University campus and Ruder Bošković Street in a north-south direction, attest to the existence of the earlier arrangement of buildings planned by Mušić, Bežan and Starc. The Trstenik Bay urban design plan, that won the competition held in January 2009, envisages the extension of the street all the way to the sea shore. Forty years after it was constructed, Split III became a recognizable city district. It exemplifies integral approaches to urban planning, inclusion of community, experts, architects and urban planners, with considerable support of the authorities. The result is an appreciable contribution to the urban construction of entire Split and the significance that extends the time and geographic boundaries within which it was created.

VIŠNJA KUKOČ

BIOGRAFIJA

BIOGRAPHY

VIŠNJA KUKOČ, dipl.ing.arh. Diplomirala je 1979. na Fakultetu za arhitekturu Sveučilišta u Ljubljani. Bila je zaposlena u biroima u Ljubljani i Splitu. Od 2002. radi kao viša predavačica na Sveučilišnom studijskom centru za stručne studije Sveučilišta u Splitu. Kao vanjska suradnica sudjeluje u nastavi na Građevinsko-arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Splitu. Usavršavala se 1981. na *Danske Kunstakademi Arkitektsskolen* u Kopenhagenu. Od 1992. do 1994. sudjelovala je na znanstvenoistraživačkom projektu „Urbanizem Emona” Znanstvenoga instituta Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Ljubljani. Od 2006. sudjeluje na istraživačkom projektu „Trajnosno oblikovanje kvalitetnoga bivalnoga okolja” na Fakultetu za arhitekturu Sveučilišta u Ljubljani.

VIŠNJA KUKOČ, Dipl.Eng.Arch, graduated in 1979 from the Faculty of Architecture, Ljubljana University. She was employed at architecture studios in Ljubljana and Split. Since 2002 she has held the position of senior lecturer at the University Department of Professional Studies, Split. She is an associate lecturer at the Faculty of Civil Engineering and Architecture, Split University. In 1981 she was on a study visit to the Royal *Danish Academy of Fine Arts*, Copenhagen. She participated in scientific projects at Ljubljana University – The Urbanism of Emona (1992-94, Scientific Institute of the Faculty of Arts) and Sustainable Planning for the Quality Living Space (since 2006, Faculty of Architecture).

